

Kozioł czy jeleni?

Na pytanie, jaki jest herb województwa lubelskiego, wielu mieszkańców naszego miasta odpowiada bez namysłu – koziołek wspinający się na krzew winorośli. Oczywiście, jest to herb, tyle że nie województwa, lecz miasta Lublina i o nim za chwile. Jak więc wygląda herb województwa lubelskiego?

W okresie rozbitcia dzielnicowego ziemie na wschód od środkowej Wisły wchodziły w skład Księstwa Sandomierskiego. Od XII w. w Lublinie była już siedziba kasztelanii, ograniczająca sandomierską władzę, mimo że formalnie Lubelszczyzna należała nadal do województwa sandomierskiego. W XIV w. na naszym terenie, w Łukowie i Urzędowie, utworzono powiaty sadowe, a za czasów Kazimierza Wielkiego powołano w Lublinie stanowisko starosty generalnego Ziemi Lubelskiej. Umocniło to samodzielność tego regionu.

Ciążyła doń również Chełmszczyzna, wyłączona w tym czasie z księstwa halicko-wołyńskiego. Władze kościelne także czyniły starania o wydzielenie Ziemi Lubelskiej spod władzy biskupów krakowskich. I tak w 1474 r. decyzją króla Kazimierza Jagiellończyka kreowano województwo lubelskie, wydzielając je z woj. sandomierskiego. W jego skład weszła Ziemia Lubelska z powiatem urzędowskim i Ziemia Łukowska.

Pierwszym wojewodą lubelskim został Dobiesław Kroita herbu „Szreniawa” awansując na tę godność ze stanowiska kasztelana lubelskiego. Otrzymał wówczas stałą pensję 60 grzywien rocznie - z dochodów żup wielickich i bocheńskich. Szreniawici piastowali wysokie funkcje w Lublinie już wcześniej. Piotr Kmita był kasztelanem lubelskim za czasów Władysława Jagiełły, po nim funkcje te pełnił Piotr Kurowski, również pieczętujący się herbem „Szreniawa”. Poważne urzędy w lubelskim pełnili też przedstawiciele innych możnych rodów, jak: Kurozwęccy herbu „Poraj”, Tarnowscy herbu „Leliwa”, Firlejowie herbu „Lewart” czy Tęczyńscy herbu „Topór”.

Nowo utworzone województwo uzyskało jednak herb niezwiązany z tymi rodami, mimo że zwyczajowo państwa, ziemie, a nawet miasta otrzymywały herb władcy bądź właściciela. Przykładów na to można przytoczyć wiele. Choćby – Polska, która jako swe godło przyjęła herb Piastów, białego orła. Wśród miast m.in. - „Korczak” Porajskich otrzymały Bilgoraj i Szczepleszyn. „Jelita” Zamoyskich noszą Goraj, Janów i Tomaszów, „Topór” Tęczyńskich nadano miastu Kraśnik, a „Nałęcz” Małachowskich - Nałęczowowi. Powołane w XV w. województwo lubelskie otrzymało, rozpowszechniony od XIII w. wśród rycerstwa Ziemi Sandomierskiej i Lubelskiej herb „Brochwicz”, którym pieczętowało się 60 rodów. Niestety nieznane są powody nadania mu takiego właśnie godła. Może należałoby szukać wśród koligacji

osób związanych z kancelarią królewską, w której przygotowano akt powołania województwa?

Jak wyglądał ów herb? W źródłach z XV w. Jan Długosz określił go tak: Jeleń rogaty gotowy do skoku, z koroną na szyi, na czerwonym polu. Tzw. herbarz arsenalski, przechowywany w arsenale paryskim maluje go w sposób następujący: na czerwonej tarczy herbowej jeleń w kolorze naturalnym (brązowym), stojący tylnymi nogami na zielonej murawie, skaczący w lewo. Na szyi niesie koronę (korona i rogi są złote).

W XVI w. nastąpiła zmiana barw. Herbarze Paprockiego i Niesieckiego, utrzymując w pełni dotychczasowy rysunek, przedstawiają jednak jelenia białego. Napotymano też inne wersje herbowe. Pieczęć ziemską z XVI w. wyobraża jelenia skaczącego, lecz bez korony, a niosącego na rogach belkę, pieczęć trybunalska z tego samego okresu ukazuje jelenia w skoku, lecz bez korony i belki na rogach.

Za czasów zaborów, w okresie trwania Królestwa Polskiego, w miejsce województwa lubelskiego powołano w 1837 r. gubernię i w połowie XIX w. zatwierdzono dla niej nowy herb, czteropolowy reprezentujący cztery, wchodzące w skład guberni ziemie, czyli: herb dawnego woj. Lubelskiego - jeleń w skoku z koroną na szyi, niedźwiedź między drzewami (Ziemia Chełmska), biały orzeł bez korony (godło przynależnej części ziemi mazowieckiej) i „Pogoń” litewska, symbolizująca fragment tej krainy w granicach guberni.

Po zmianie jej granic próbowano innych rozwiązań heraldycznych. w różnych wersjach, złożonych z kombinacji kilku herbów. Ostatecznie zdecydowano się na znak dwupolowy. dzielony poziomo, a złożony z herbu Ziemi Lubelskiej (jelenia z koroną na szyi), a pod nim Ziemi Chełmskiej (niedźwiedzia między drzewami). Obowiązywał on od 1869 r. aż do roku, 1918 kiedy to w odrodzonym państwie polskim przywrócono herb historyczny, znak dawnego województwa, po krótkim okresie, kiedy to posługiwano się wyłącznie godłem państwa polskiego.

Natomiast pierwotny herb Lublina pochodzi z czasów Władysława Łokietka. Znany jest jednak dopiero z dokumentu z 1401 r. zachowanego w archiwum w Toruniu. Był to wyrysowany dość pokracznie kozioł. Stojący na czterech nogach i zwrócony w lewo. Podobny kozioł, wyobrażony jest na pieczęci miejskiej z XIV w. odnalezionej w Archiwum Akt Dawnych w Krakowie. Znak ten zapewne służył miastu do końca średniowiecza. Dopiero okres renesansu przyniósł Lublinowi nowy herb, utrwalaony w XVI w. na wielu pieczęciach Rady, burmistrza i ławników. Był to już dzisiejszy, popularny kozioł wspinający się na krzew winny. „Czy rzeczywiście winny? - mam co do tego pewne wątpliwości. Wprawdzie istnieją przekazy, że Czesi przywieźli do Lublina winorośl, próbując jej uprawy zapewne na południowych nasłonecznionych stokach doliny Czechówki, skąd najprawdopodobniej nazwa tej rzeczki jak i obszaru Czechowa. Bardziej jednak znana była przez całe wieki tradycyjna uprawa chmielu, a kształt liści i szyszek chmielowych jest przecież do winnego krzewu bardzo podobny”.

Ale i ten herb funkcjonował w różnych wersjach. Na pieczęci ławniczej z XVI w. było to pół kozła, a na wójtowskiej z XVII w. „półkozył” sięgający do dwóch gron. Pieczęć sygnetowa z XVI

w. wyobrażała kozła skaczącego, lecz bez drzewa co powtórzono w pieczęciach wieku XVIII. Inne pieczęcie ukazują np. nad tarczą koronę i gałązki palmowe? Bywały też i odmienne kombinacje motywu, znane np. z albumu heraldycznego z 1847 roku. (Archiwum Akt Dawnych Warszawa), czy z albumu Wolskiego z Biblioteki Jagiellońskiej. W XIX w. obraz lubelskiego herbu zaczął się stabilizować. Jest to biały kozioł na czerwonym tle, wspinający się w lewo na zielony krzew i stojący na zielonej trawie. Taki też herb został ostatecznie zatwierdzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w 1936 r.